

Book Review

Boon Phawet: Literature, Tradition, Way of Life, and the Influence of the Two Banks of the Mekong

บุญพะเหวด : วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง

PhraArinchai Tanuttaro Rattanasongkhram^{1*}

พระอริญชัย ฐานุตโตโร รัตนสงคราม^{1*}

ARTICLE INFO

Name of Author &
Corresponding Author: *

1. Phra Arinchai Tanuttaro
Rattanasongkhram*

พระอริญชัย ฐานุตโตโร รัตนสงคราม

Mahachulalongkornrajavidyalaya
University, Khon Kaen Campus, Thailand.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขต
ขอนแก่น

Email: muangphon2012@gmail.com

คำสำคัญ:

บุญพะเหวด, พระเวสสันดรชาดก, ทานบารมี,
วัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง

Keywords:

Boon Phawet, Vessantara Jataka,
Dāna Pāramī, Mekong Cultural Heritage

Article history:

Received: 18/02/2026

Revised: 01/03/2026

Accepted: 10/04/2026

Available online: 19/05/2026

How to Cite:

Rattanasongkhram, P. (2026). Boon Phawet: Literature, Tradition, Way of Life, and the Influence of the Two Banks of the Mekong. *Journal Dhamma for Life*, 32(3), 456-464.

ABSTRACT

This book review of Boon Phawet: Literature, Tradition, Way of Life, and the Influence of the Two Banks of the Mekong aims to analyze and critically examine the body of knowledge concerning the Boon Phawet tradition as a religious, literary, and cultural phenomenon of the Isan region and the Mekong River Basin. The study employs content analysis and critical interpretation based on the key arguments presented in the book. The findings reveal that the book presents Boon Phawet in a holistic manner through three major dimensions: the literary dimension, the ritual and traditional dimension, and the community way-of-life dimension. These dimensions are rooted in the Vessantara Jataka in the Tipiṭaka, which reflects the Buddhist concept of Dāna Pāramī (the Perfection of Generosity).

The analysis shows that the Boon Phawet tradition is not merely a religious ritual within the customary Heet Sib Song (the twelve-month traditional practices), but also functions as a social mechanism that cultivates moral values, communal unity, and generosity among members of the community. This is expressed through various activities such as the preaching of the Thirteen Chapters of the Great Birth Sermon (Mahachat), the procession of Prince Vessantara, and the offering of Khao Phan Kone (one thousand rice offerings). These practices symbolically represent the enactment of the ideal of generosity at the societal level. Furthermore, the book highlights the dimension of cultural relations between communities on both sides of the Mekong River. The Boon Phawet tradition in the Isan region of Thailand and the Boun Phra Wet tradition in Laos reflect shared foundations of belief, language, and ritual practices. From a critical academic perspective, the review finds that some parts of the book

tend to emphasize descriptive explanations and the compilation of factual information rather than theoretical analysis or comparison with contemporary research, resulting in a limited depth of academic interpretation. The key insight derived from this review is the understanding of Boon Phawet as a cultural and ethical institution of the community that plays an important role in transmitting Buddhist teachings, shaping social identity, and preserving the local wisdom of Mekong societies. This perspective can serve as a foundation for further studies in cultural Buddhism and the development of future research within contemporary social contexts.

บทคัดย่อ

บทวิจารณ์หนังสือเรื่อง บุญพะเหวด: วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์และวิพากษ์องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีบุญพะเหวดในฐานะปรากฏการณ์ทางศาสนา วรรณกรรม และวัฒนธรรมของสังคมอีสานและลุ่มน้ำโขง โดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาและการตีความเชิงวิพากษ์จากสาระสำคัญในหนังสือ ผลการศึกษาพบว่า หนังสือเล่มนี้นำเสนอเรื่องราวบุญพะเหวดอย่างเป็นองค์รวมผ่านสามมิติสำคัญ ได้แก่ มิติทางวรรณกรรม มิติทางประเพณีพิธีกรรม และมิติทางวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งมีรากฐานมาจากพระเวสสันดรชาดกในพระไตรปิฎก ที่สะท้อนแนวคิดเรื่องทานบารมี แสดงให้เห็นถึงประเพณีบุญพะเหวดที่มีได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาตามจารีตฮินดูสองเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่หล่อหลอมคุณค่าทางศีลธรรม ความสามัคคี และความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ของคนในชุมชน ผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น การเทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ การแห่พระเวสสันดร และการถวายข้าวพันก้อน ซึ่งล้วนเป็นสัญลักษณ์ของการจำลองอุดมคติแห่งทานบารมีในระดับสังคม

หนังสือยังชี้ให้เห็นมิติของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างชุมชนสองฝั่งแม่น้ำโขง โดยประเพณีบุญพะเหวดของภาคอีสานและบุญพระเวสของประเทศไทยสะท้อนรากฐานทางความเชื่อ ภาษา และพิธีกรรมที่มีความเชื่อมโยงร่วมกัน จากการวิพากษ์เชิงวิชาการพบว่า เนื้อหาบางส่วนของหนังสือยังมุ่งเน้นการบรรยายข้อมูลพื้นฐานและการรวบรวมข้อเท็จจริงมากกว่าการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและการเปรียบเทียบกับงานวิจัยร่วมสมัย ทำให้มิติการตีความเชิงลึกทางวิชาการยังปรากฏไม่เด่นชัด องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจารณ์ครั้งนี้คือการมองบุญพะเหวดในฐานะสถาบันทางวัฒนธรรมและจริยธรรมของชุมชน ที่มีบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สร้างอัตลักษณ์ทางสังคม และรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของสังคมลุ่มน้ำโขง ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการศึกษาพุทธศาสนาเชิงวัฒนธรรมและการพัฒนางานวิจัยในบริบทสังคมร่วมสมัยต่อไป

บทนำ

วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการถ่ายทอดหลักธรรม คติความเชื่อ และอุดมการณ์ทางศาสนาสู่สังคมในรูปแบบที่สามารถเข้าถึงประชาชนได้อย่างกว้างขวาง ทั้งในมิติของการศึกษา ศีลธรรม และวัฒนธรรม (พระธรรมปิฎก [ป. อ. ปยุตฺโต], 2543) วรรณกรรมประเภทชาดก โดยเฉพาะ “มหาเวสสันดรชาดก” นับเป็นวรรณกรรมที่มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อสังคมไทยและสังคมในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เนื่องจากเป็นชาดกเรื่องสุดท้ายในชุดทศชาติชาดก ซึ่งสะท้อนอุดมคติการบำเพ็ญทานบารมีของพระโพธิสัตว์ก่อนการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า (เสฐียรโกเศศ, 2551) ในบริบทของสังคมไทย โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือ “บุญผะเหวด” หรือ “เทศน์มหาชาติ” ได้รับการยอมรับว่าเป็นพิธีกรรมทางศาสนาที่มีความสัมพันธ์อย่างลึกซึ้งกับวิถีชีวิตของชุมชน ทั้งในมิติของความเชื่อ ความศรัทธา และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2550) พิธีกรรมดังกล่าวมิได้ทำหน้าที่เพียงการประกอบศาสนกิจ หากแต่ยังเป็น “พื้นที่ทางสังคม” ที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้ากับระบบคุณค่าทางศีลธรรมและวัฒนธรรมผ่านกระบวนการฟังเทศน์ การทำบุญ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ (ธวัช ปุณโณทก, 2549)

หนังสือ บุญผะเหวด: วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง จึงมีความสำคัญในฐานะงานศึกษาที่พยายามอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างวรรณกรรมชาดกกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนลุ่มน้ำโขง โดยชี้ให้เห็นว่า “มหาเวสสันดรชาดก” มิได้เป็นเพียงวรรณกรรมศาสนา หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทในการผลิตและถ่ายทอดคุณค่าทางจริยธรรม เช่น การให้ทาน ความเสียสละ และการบำเพ็ญบารมี ซึ่งถือเป็นแก่นสำคัญของแนวคิดพระโพธิสัตว์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท (Keyes, 1987) นอกจากนี้ นักวิชาการไทยหลายท่านได้อธิบายว่า ประเพณีบุญผะเหวดยังสะท้อนลักษณะของ “พุทธศาสนาแบบประชาชน” (Popular Buddhism) ที่ผสมผสานความเชื่อท้องถิ่นเข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2545) ส่งผลให้วรรณกรรมมหาเวสสันดรชาดกมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะตัวบททางศาสนา แต่ยังคงกลายเป็นเครื่องมือในการสร้างความหมายทางสังคม การธำรงอัตลักษณ์ชุมชน และการสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของประชาชนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ภายใต้บริบทโลกสมัยใหม่ที่กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงทางสังคมส่งผลต่อการลดบทบาทของประเพณีท้องถิ่น งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมพระพุทธศาสนาและพิธีกรรมพื้นบ้านจึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในเชิงวิชาการ เนื่องจากช่วยสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วรรณกรรม และสังคม อีกทั้งยังมีบทบาทในการอนุรักษ์และฟื้นฟูทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นให้คงอยู่ในสังคมร่วมสมัย (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2554)

โครงสร้างเนื้อหา

หนังสือเล่มนี้นำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับเวสสันดรชาดกและประเพณีบุญผะเหวดในลักษณะสหวิทยาการ โดยมีการอธิบายตั้งแต่ความหมายของชาดก ความเป็นมาของเวสสันดรชาดก ไปจนถึงบทบาทของวรรณกรรมดังกล่าวในวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ในส่วนแรก หนังสืออธิบายแนวคิดเกี่ยวกับ ชาดก ซึ่งหมายถึงเรื่องราวในอดีตชาติ

ของพระพุทธเจ้าที่ทรงนำมาแสดงเพื่อสอนธรรมแก่พุทธบริษัท โดยเน้นว่าชาดกเป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรมผ่านรูปแบบวรรณกรรมที่เข้าใจง่ายและมีลักษณะเป็นบุคคลาธิฐาน โดยหนังสือได้กล่าวถึงมหาเวสสันดรชาดก ซึ่งเป็นชาดกที่มีความสำคัญที่สุดเรื่องหนึ่งในพระพุทธศาสนา เนื้อหากล่าวถึงการบำเพ็ญทานบารมีของพระเวสสันดร โดยเรื่องแบ่งออกเป็น 13 กัณฑ์ มีจำนวนพระคาถาประมาณ 1,000 คาถา และปรากฏอยู่ในพระไตรปิฎก ขุททกนิกาย มหานิบาตชาดก และได้อธิบายเนื้อหาของกัณฑ์สำคัญ ดังนี้

1. กัณฑ์ทศพร ประกอบไปด้วย 19 พระคาถา กล่าวถึงพระนางผุสดีขอพร 10 ประการ จากพระอินทร์ ก่อนจุติลงมาเป็นพระมารดาของพระเวสสันดร เป็นการปูพื้นเรื่องและแสดงถึง ความพิเศษของพระเวสสันดร ตั้งแต่ก่อนประสูติ

2. กัณฑ์หิมพานต์ ประกอบไปด้วย 134 พระคาถา เล่าถึงพระเวสสันดรพระราชทานช้างปัจจัยนาครีให้แก่เมืองกลิงกราษฎร์ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของเหตุการณ์สำคัญในชาดก แสดงถึงการ บำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระองค์

3. กัณฑ์ทานกัณฑ์ ประกอบด้วย 209 พระครถา กล่าวถึงการเนรเทศพระเวสสันดรและการบำเพ็ญมทาน 7 ครั้ง ก่อนเสด็จออกจากเมือง แสดงถึงความเสียสละและความไม่ยึด ติดในทรัพย์สินสมบัติของพระองค์

4. กัณฑ์วนปเวสน์ ประกอบด้วย 57 พระคาถา เล่าถึงการเดินทางเข้าป่าของพระเวสสันดรและ ครอบครัว แสดงให้เห็นถึงความอดทนและการยอมรับชะตากรรม

5. กัณฑ์ชูชก ประกอบด้วย 79 พระคาถา แนะนำตัวละครชูชกและการเดินทางของเขา เป็นการ เริ่มต้นของการทดสอบทานบารมีครั้งยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร

6. กัณฑ์จุลพน ประกอบด้วย 35 พระคาถา ได้เล่าถึงการเดินทางของชูชกผ่านป่าเล็ก แสดงให้เห็นถึงอุปสรรคและความยากลำบากในการเดินทางของพระเวสสันดร

7. กัณฑ์มหาพน ประกอบด้วย 80 พระคาถา เล่าถึงการเดินทางของชูชกผ่านป่าใหญ่ เป็นการขยายความถึงความพยายามของชูชกในการมุ่งหาพระเวสสันดร

8. กัณฑ์กุมาร ประกอบด้วย 101 พระคาถา กล่าวถึงกรณีที่พระเวสสันดรยกพระโอรสและพระธิดา ให้แก่ชูชก เป็นจุดสูงสุดของการบำเพ็ญทานบารมีของพระองค์

9. กัณฑ์มัทรี ประกอบด้วย 90 พระคาถา เล่าถึงความโศกเศร้าของพระนางมัทรีเมื่อกลับมาไม่พบพระโอรสและพระธิดา แสดงให้เห็นถึงความรักของมารดาและการยอมรับในการ กระทำของพระสวามี

10. กัณฑ์สักกบรรพ ประกอบด้วย 43 พระครถา กล่าวถึงพระอินทร์แปลงกายมาทูลขอพระนางมัทรี เป็นการทดสอบทานบารมีขั้นสูงสุดของพระเวสสันดร

11. กัณฑ์มหาราช ประกอบด้วย 69 พระคาถา เล่าถึงการไถ่ถอนพระกุมารทั้งสองคืนจากชูชก และการพบกันของพระเจ้าสุทโธทัญชิตกับพระเวสสันดร

12. กัณฑ์ฉกษัตริย์ ประกอบด้วย 36 พระครถา กล่าวถึงการพบกันของกษัตริย์ทั้ง 6 พระองค์ เป็นการคลี่คลายปมขัดแย้งและแสดงถึงความสุขของการได้กลับมาพบกัน

13. กัณฑ์นครกัณฑ์ ประกอบด้วย 48 พระคาถา เล่าถึงการเสด็จกลับพระนครของพระเวสสันดรและครอบครัว รวมถึงการครองราชย์ของพระองค์ เป็นบทสรุปของเรื่องราวที่แสดงถึงผล ของการบำเพ็ญบารมี แต่ละกัณฑ์มีความสำคัญในการสื่อสารหลักธรรมและคุณธรรมต่าง ๆ ผ่านเรื่องราวของพระเวสสันดร โดยเฉพาะอย่างยิ่งเรื่องของทานบารมี ความ เสียสละ ความกตัญญู และความอดทน

นอกจากนี้ หนังสือยังอธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างเวสสันดรชาดกกับ ประเพณีบุญผะเหวดหรือบุญ เทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นพิธีกรรมสำคัญที่ประชาชนเชื่อว่าการฟังเทศน์มหาชาติให้จบภายในวันเดียวจะได้รับ อานิสงส์อันยิ่งใหญ่ ผ่านบทความวิชาการและบทความวิจัยของนักศึกษาที่เกี่ยวข้องไว้อีก โดยรวมแล้ว หนังสือ พยายามนำเสนอว่า เวสสันดรชาดกมิใช่เพียงวรรณกรรมทางศาสนา แต่เป็นรากฐานของประเพณีและวิถีชีวิตของ ชุมชนในลุ่มน้ำโขง

เนื้อหาโดยย่อ

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เป็นเพียงการบันทึกพิธีกรรม แต่เป็นการ วิเคราะห์เชิงองค์รวม ที่เชื่อมโยงมิติทาง ศาสนา วรรณกรรม ประวัติศาสตร์ และสังคมวิทยาเข้าด้วยกัน โดยมีประเด็นหลักดังนี้

1. รากฐานทางวรรณกรรมและพุทธคติ บทวิจารณ์ชี้ให้เห็นว่าหัวใจของบุญผะเหวดคือ พระเวสสันดร ชาดก หรือ เทศน์มหาชาติ 13 กัณฑ์ ซึ่งเป็นวรรณกรรมที่บันทึกการบำเพ็ญ มหทานบารมี ของพระพุทธเจ้าชาติ สุดท้าย โดยหนังสือได้วิเคราะห์ความสำคัญของการ ฟังเทศน์ 1,000 พระคาถาให้จบในวันเดียว ซึ่งเป็นเงื่อนไข สำคัญตามคติความเชื่อเรื่อง พระศรีอริยเมตไตรย (พระพุทธเจ้าในอนาคต) ที่ชาวอีสานเชื่อว่าหากปฏิบัติตามจะ ได้ไปเกิดในยุคของพระองค์

2. ประเพณีและวิถีชีวิตเพื่อการหลุดพ้น หนังสืออธิบายถึงโครงสร้างและขั้นตอนของประเพณีที่ สลับซับซ้อน ตั้งแต่การ "โฮมบุญ" (การรวมญาติและเตรียมงาน) การ "แห่พระเวสเข้าเมือง" การถวาย "ข้าวพัน ก้อน" และการจัดเตรียม "ธูปผะเหวด" (ธง) และ "ผ้าผะเหวด" (ผ้าเล่าเรื่อง 13 กัณฑ์) บทวิจารณ์เน้นว่าพิธีกรรม เหล่านี้ไม่ใช่แค่การทำบุญ แต่เป็น กลไกทางสังคม ที่ส่งเสริม ความสามัคคี (การรวมแรงร่วมใจ) และการฝึกฝน การบริจาทาน ในระดับชุมชนอย่างแท้จริง

3. อิทธิพลและมรดกร่วมสองฝั่งโขง จุดเด่นที่สำคัญคือการวิเคราะห์ อิทธิพลข้ามพรมแดน บทวิจารณ์ระบุ ว่าบุญผะเหวดเป็นมรดกทางวัฒนธรรมร่วมของภูมิภาค อีสาน-ลาว (หรือสองฝั่งโขง) ซึ่งสะท้อนผ่านการใช้อักษร และภาษาท้องถิ่นในการบันทึกวรรณกรรม (อักษรธรรม) และความคล้ายคลึงของพิธีกรรมในประเทศลาว (บุญพระเวส) ซึ่งเน้นย้ำว่าบุญผะเหวดคือ ตัวแทนความศรัทธา และ อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ที่หล่อหลอมผู้คน ในลุ่มน้ำโขงตอนกลางไว้ด้วยกัน กล่าวโดยสรุป หนังสือเล่มนี้ได้นำเสนอว่า บุญผะเหวด เป็นมากกว่าประเพณี ตามฤดูกาล แต่เป็น สถาบันทางสังคมและจิตวิญญาณ ที่ใช้ วรรณกรรมชาดก เป็นพิมพ์เขียวในการหล่อหลอม คุณธรรม (ทานบารมี) และสร้างความสัมพันธ์อันดีในชุมชนสืบไป

ทัศนผู้วิจารณ์

ผู้วิจารณ์เห็นว่า หนังสือ บุญผะเหวด: วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง นับเป็นผลงานทางวิชาการที่มีคุณค่าในด้านการศึกษาพระพุทธศาสนา วรรณกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่นลุ่มน้ำโขง โดยผู้เขียนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างเวสสันดรชาดกกับวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของศาสนา ประเพณี และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม หนังสือมิได้มองเวสสันดรชาดกในฐานะเพียงวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา หากแต่แสดงให้เห็นบทบาทของชาดกในฐานะกลไกสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ และความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

ในด้านความถูกต้องทางวิชาการ หนังสือมีความสอดคล้องกับหลักฐานทางพระพุทธศาสนา โดยอาศัยเนื้อหาจากพระไตรปิฎกและวรรณกรรมชาดกเป็นฐานสำคัญในการอธิบายเรื่องราวของพระเวสสันดร รวมทั้งพัฒนาการของประเพณีบุญผะเหวดในสังคมไทยและลุ่มน้ำโขง อย่างไรก็ตาม เนื้อหาส่วนใหญ่ยังคงเน้นการอธิบายในเชิงศรัทธาและวัฒนธรรม มากกว่าการอภิปรายเชิงเปรียบเทียบกับบริบทของพุทธศาสนาในภูมิภาคอื่น หรือการใช้กรอบแนวคิดทางทฤษฎีสมัยใหม่มาวิเคราะห์เชิงลึก

หนังสือได้นำเสนอแนวคิดสำคัญที่มองเวสสันดรชาดกในหลายมิติ ทั้งในฐานะวรรณกรรมพุทธศาสนา พื้นฐานของพิธีกรรม และเครื่องมือสร้างคติธรรมทางสังคม แนวคิดดังกล่าวมีความสมเหตุสมผลและสอดคล้องกับบทบาทของวรรณกรรมชาดกในสังคมพุทธ ซึ่งทำหน้าที่ทั้งในการถ่ายทอดหลักธรรมและสร้างแบบแผนทางจริยธรรมแก่สังคม โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องทานบารมี การเสียสละ และการบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ อันเป็นแก่นสำคัญของเวสสันดรชาดก นอกจากนี้ ผู้เขียนยังสะท้อนให้เห็นว่าประเพณีบุญผะเหวดมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ช่วยสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และเป็นกระบวนการยืนยันอัตลักษณ์ร่วมของคนในสังคมลุ่มน้ำโขง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาศาสนา เกี่ยวกับบทบาทของพิธีกรรมในฐานะกลไกสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (กอบชัย รัฐอุบล & ปฐม หงส์สุวรรณ, 2564)

จุดเด่นสำคัญของหนังสืออยู่ที่การเชื่อมโยงศาสนา วรรณกรรม และวัฒนธรรมเข้าด้วยกันอย่างชัดเจน ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่าเวสสันดรชาดกมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะตัวบททางศาสนา แต่ได้กลายเป็นรากฐานของพิธีกรรม ประเพณี และกิจกรรมทางสังคมของชุมชน โดยเฉพาะประเพณีบุญผะเหวดหรือเทศน์มหาชาติ ซึ่งเป็นทั้งกิจกรรมทางศาสนาและพื้นที่รวมพลังของคนในชุมชน นอกจากนี้ หนังสือยังมีคุณค่าในการนำเสนอภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนลุ่มน้ำโขง ผ่านการอธิบายพิธีกรรม การเทศน์มหาชาติ ศิลปะการเล่าเรื่อง และการจัดชบวนแห่ ซึ่งสะท้อนองค์ความรู้และวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น อีกทั้งยังช่วยให้เห็นบทบาทของพระพุทธศาสนาในฐานะศูนย์กลางของวิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น

อีกประเด็นสำคัญที่หนังสือสามารถนำเสนอได้อย่างเด่นชัด คือ การสะท้อนหลักธรรมสำคัญของพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะแนวคิดเรื่องทานบารมีและการเสียสละเพื่อประโยชน์ส่วนรวม เรื่องราวของพระเวสสันดรได้ถูกนำเสนอในฐานะต้นแบบของพระโพธิสัตว์ผู้บำเพ็ญบารมีเพื่อการตรัสรู้ ซึ่งมีบทบาทในการปลูกฝัง

จริยธรรมด้านความเมตตา การให้ทาน และความเสียสละแก่สังคมพุทธ (พระมหาประมวล ฐานตโต, 2555) นอกจากนี้ การที่ผู้เขียนอาศัยข้อมูลจากพระไตรปิฎกและเอกสารทางพระพุทธศาสนาเป็นฐานในการอธิบายยังช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและความถูกต้องเชิงวิชาการให้แก่เนื้อหา

อย่างไรก็ตาม แม้หนังสือจะมีคุณค่าอย่างมากในเชิงข้อมูลและการอธิบายบริบททางวัฒนธรรม แต่เมื่อพิจารณาในเชิงวิชาการยังพบข้อจำกัดบางประการ กล่าวคือ เนื้อหาส่วนใหญ่ยังมีลักษณะเชิงพรรณนา มากกว่าการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีหรือเชิงวิพากษ์ การนำกรอบแนวคิดด้านมานุษยวิทยา ศาสนา สังคมวิทยา ศาสนา หรือทฤษฎีวรรณกรรมมาใช้ยังไม่ปรากฏเด่นชัด อีกทั้งยังขาดการเปรียบเทียบกับงานวิจัยร่วมสมัย ซึ่งอาจช่วยเพิ่มมิติทางวิชาการและทำให้การอภิปรายมีความลุ่มลึกมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญา เช่น ความหมายของทานบารมี อุดมคติพระโพธิสัตว์ หรือความสัมพันธ์ระหว่างคตินิยมกับโครงสร้างทางสังคม ยังสามารถขยายความเพิ่มเติมได้อีก

โดยสรุป หนังสือเล่มนี้ถือเป็นผลงานที่มีคุณภาพการต่อวงวิชาการด้านพระพุทธศาสนา วรรณกรรม และวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงอย่างสำคัญ เนื่องจากสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา วรรณกรรม และวิถีชีวิตของชุมชนได้อย่างชัดเจน อีกทั้งยังเป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานที่มีคุณค่าสำหรับการศึกษาวิจัยต่อยอดเกี่ยวกับเวสสันดรชาดก ประเพณีบุญผะเหวด และบทบาทของพระพุทธศาสนาในบริบทสังคมและวัฒนธรรมร่วมสมัย

สรุป

จากการวิจารณ์หนังสือเรื่อง บุญผะเหวด : วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง เห็นได้ว่าหนังสือเล่มนี้มีคุณภาพการสำคัญในการอธิบาย “บุญผะเหวด” ในฐานะปรากฏการณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวรรณกรรมพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะพระเวสสันดรชาดก เข้ากับโครงสร้างทางสังคม วิถีชีวิต และอัตลักษณ์ของชุมชนลุ่มน้ำโขงได้อย่างเป็นองค์รวม โดยการอธิบายพิธีกรรมบุญผะเหวดที่มีได้เป็นเพียงกิจกรรมตามจารีตฮัตถิลบสองเท่านั้น แต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการปลูกฝังคตินิยมเรื่องทานบารมี สร้างความสามัคคี และถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิชาการหนังสือยังมีข้อจำกัดบางประการคือการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีและการอภิปรายเชิงเปรียบเทียบกับงานวิจัยร่วมสมัยยังไม่เด่นชัด เนื้อหาบางส่วนเน้นการบรรยายข้อมูลมากกว่าการตีความเชิงลึก ดังนั้น องค์ความรู้สำคัญที่ได้จากการวิจารณ์ครั้งนี้คือการมองบุญผะเหวดในฐานะ “สถาบันทางวัฒนธรรมและจริยธรรมของชุมชน” ที่ใช้วรรณกรรมชาดกเป็นฐานในการหล่อหลอมคุณค่าทางศาสนาและอัตลักษณ์ทางสังคมของชุมชนลุ่มน้ำโขง ขณะเดียวกันก็ชี้ให้เห็นแนวทางต่อยอดการศึกษาที่ควรใช้กรอบทฤษฎีทางมานุษยวิทยา ศาสนา สังคมวิทยา และพุทธปรัชญา เพื่ออธิบายบทบาทของประเพณีดังกล่าวในบริบทสังคมร่วมสมัยได้อย่างลุ่มลึกยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะและองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษา

1. ควรต่อยอดการศึกษาประเพณีบุญผะเหวดในเชิงวิเคราะห์ทางทฤษฎีมากขึ้น โดยอาจใช้แนวคิดทางมานุษยวิทยา สังคมวิทยา ศาสนา หรือวัฒนธรรมศึกษา เพื่ออธิบายบทบาทของบุญผะเหวดในฐานะ “พื้นที่ทางวัฒนธรรม” ที่เชื่อมโยงศาสนา ความเชื่อ และโครงสร้างทางสังคมของชุมชนลุ่มน้ำโขง
2. ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบระหว่างประเพณีบุญผะเหวดของภาคอีสานกับบุญพระเวสของประเทศลาวในมิติร่วมสมัย เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบพิธีกรรม ผลกระทบจากโลกาภิวัตน์ และบทบาทของสื่อดิจิทัลต่อการสืบทอดประเพณี เพื่อให้เห็นพลวัตทางวัฒนธรรมของชุมชนสองฝั่งโขงอย่างชัดเจนยิ่งขึ้น
3. ควรส่งเสริมการบูรณาการองค์ความรู้เรื่องบุญผะเหวดเข้าสู่การศึกษาและการพัฒนาชุมชน โดยใช้ประเพณีดังกล่าวเป็นฐานในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และจิตสำนึกด้านความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ในสังคมร่วมสมัย
4. องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ การมองบุญผะเหวดมิใช่เพียงพิธีกรรมทางพระพุทธศาสนา แต่เป็น “สถาบันทางวัฒนธรรม” ที่ทำหน้าที่ถ่ายทอดคุณค่าทางศีลธรรม สร้างอัตลักษณ์ชุมชน และเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของผู้คนในสังคมลุ่มน้ำโขง อีกทั้งยังสะท้อนพลังของวรรณกรรมชาดกในการหล่อหลอมวิถีชีวิตและจิตสำนึกของชุมชนในระดับสังคมและวัฒนธรรม
5. ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่า บุญผะเหวดสามารถนำมาศึกษาในฐานะทุนทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่มีศักยภาพต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กอบชัย รัฐอุบล, & ปฐม หงส์สุวรรณ. (2564). ความทรงจำทางสังคมและการสร้างภาพตัวแทนความศักดิ์สิทธิ์ในประเพณีบุญผะเหวดของชาวชุมชนวัดช้างเผือก ตำบลพานพร้าว อำเภอศรีเชียงใหม่ จังหวัดหนองคาย. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(11), 214–228.
- ธวัช ปุณโณทก. (2549). *วัฒนธรรมอีสานกับพุทธศาสนา*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2545). *พุทธศาสนาแบบชาวบ้าน*. กรุงเทพฯ: มติชน.
- พระธรรมปิฎก (ป. อ. ปยุตโต). (2543). *พุทธธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาประมวธ ฐานทตโต. (2555). *เวสสันดรสะท้อนธรรม*. ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- พระโสภณพัฒนบัณฑิต, และคณะ. (2566). *บุญผะเหวด: วรรณกรรม ประเพณี วิถีชีวิต อิทธิพลสองฝั่งโขง*. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2550). *บุญประเพณีอีสาน*. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

- เสฐียรโกเศศ. (2551). *มหาเวสสันดรชาดก: การศึกษาเชิงวรรณกรรมและสังคม*. กรุงเทพฯ: ศยาม.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2554). *วัฒนธรรมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม*. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- Keyes, C. F. (1987). *Thailand: Buddhist kingdom as modern nation-state*. Boulder, CO: Westview Press.

